

Мар'ян ОСТРОВСЬКИЙ

*Спогади студента
Станиславівської гімназії
1884–1889 рр.*

Переклад з польської Юрія Угорчака

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК
«ЛІЛЕЯ-НВ» 2020

УДК 433.81 (477.86-21) (091)
О 77

Є книжки, що створюють «ефект присутності». Мемуари Мар'яна Островського належать саме до таких. Автор не був професійним письменником, але зумів яскраво і точно передати атмосферу Станиславова останньої чверті XIX сторіччя. Навіть шкода, що після гімназії Островський поїхав зі Станиславова і його спогади обмежуються лише шкільними роками.

Упорядкування і примітки Івана Бондарева

У виданні використано ілюстративні матеріали
Зеновія Жеребецького

ISBN 978-966-668-502-8 (№ 46)
978-966-668-149-5 (серія «Мое місто»)

І УЧНЕМ ШКОЛА СТОЇТЬ...

Погодьмося: найкращими спогадами в кожного з нас, побіч родинного дому, ми завдячуємо школі. Її «печать духа», незважаючи на вік і стать, завжди впливатиме на наше свідоме і доросле життя. Час від часу ми згадуємо наші перші кроки у шкільних мурах або ж перерви, з яких завше кортіло запізнитися, а ще – вчителів, котрі, що тут правду крити, таки намучилися з більшістю нас теперішніх, зрілих літами. Тому кожен, хто справді навчає дітей, погодиться, що здобуття знань – довгий і тернистий шлях, позначений вперемішку і злетами, і падіннями. Так-бо влаштовано людське життя – через терня до зірок. Через освіту – до повноцінного буття, адже воно потребує потрібних компетенцій і відповідальності у своєму повсякденному служінні. І не важить тут оте хрестоматійне «що, де, коли?» (в історичному чи політичному сенсах), бо лише ґрунтовна освіта дасть свободу і вибір людині-громадянинові.

Так було не завжди. Доля була не надто прихильною до нас, українців, ще якихось 200–150 років тому. Відомо, що першого року австрійського врядування на Галичині, 1772-го, тут майже не було народних шкіл і тільки одна середня школа для українців, 1843 р. вони вже мали 921 приватну початкову школу (при тому, що поляки мали 190 публічних початкових шкіл). 1886 р. українці мали у своєму розпорядженні 1603 публічні і три приватні початкові школи (поляки відповідно 1379 і 86). А якщо українські школи були тільки двокласні, то польські, навпаки, мали й старші класи. Пригадаймо й те, що 1884 р. з 24-х чинних на Галичині гімназій 21 була польська і тільки одна – українська.

Тож сучасники-українці, описуючи важкі соціальні й психологічні умови праці, писали, що «бути у нас народним учителем – се значить виречити ся себе самого, відкинути всі утіхи і забави, не думати о красшій будуччині. Бути учителем таким, як сего вимагає школа у нас Русинів, то не досить просьвічувати народ, ту треба боротись без упину не тільки о кавалок хліба, але з такою силою ворожих елементув, що справді сказати можна, се не йти жити, але терпіти муки. Се значить немов вступити в покутні мури монастиря, зза котрих не сьміє бачити

ся нічого, лиш науку і дітей. Сьвіт з щасливим житем і утіха зникає з его очий на віки».

Тож, читаючи спогади поляка-гімназиста Мар'яна Островського про роки його навчання у Станиславові 1880-х років, не забуваймо й про тогочасний вимір українського шкільництва: боротьбу міських і сільських українців за рідну школу – свідчення асинхронності в її динаміці. Адже українська освіта мала порівняно слабку економічну основу, а внаслідок своєї консервативності українці не розуміли користи і потреби освіти. Зокрема через важке матеріальне становище селяни не мали змоги утримувати дітей не тільки в середніх і вищих, але й часто в початкових школах. Цим сюжетом просякнуті тогочасні твори української художньої літератури. Їхніми авторами зазвичай були недавні учні народних шкіл і українських гімназій, вихідці з галицьких і буковинських сіл (згадаймо хоча б «Покутську трійцю» – Василя Стефаника, Леся Мартовича, Марка Черемшину). Живучим був і усталений погляд, що національну інтелігенцію недопустимо гіперпродувати з нижчих станів – селян, ремісників та ін. До того ж через відсутність національної вищої школи українці не мали змоги забезпечити неперервність освіти. Незважаючи на такий загально невідрадий стан справ, розвиток українського шкільництва на Галичині відображав ціннісні орієнтири місцевої етнічної більшості: вже навесні 1911 р. соціал-демократ Юліан Бачинський стверджував, що «середнім і нисшим шкільництвом, заходами коло закладання і удержування приватних українських гімназій і народних шкіл захоплений майже весь загал української суспільности в Галичині і майже весь загал вкладає ту свої гроші і працю».

Тож, перефразовуючи легендарний вислів (не)Каменяра 1892-го про те, що «Учителем школа стоїть», можна стверджувати, що не лише ним, а й учнем. Саме він чи вона завжди даватиме вчителю можливість здобути отой «кавалок хліба», за який так боролися українські освітяни на Галичині півтора сторіччя тому – дати жити і собі, і своїм вихованцям. Чи згадають вони колись про це, погодьмося, – це ще питання.

Іван Монолатій